

5. Практикум по психологии здоровья / Под ред. Г. С. Никифорова. – СПб.: Питер, 2005. – 351с.: ил. – (Серия «Практикум по психологии»). – ISBN 5-94723-521-8.

6. Смирнов, Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: АРКТИ, 2006. – 320с. – ISBN 5-89415-432-4.

Надійшла до редколегії 14.09.2009

УДК 371.13

Драгієва Л. В.

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті характеризується педагогічна творчість, аналізується розвиток креативного (творчого) потенціалу, досліджується становлення творчої індивідуальності фахівця. Визначено педагогічні умови, від яких залежить ефективність креативної педагогічної взаємодії. Робиться висновок про те, що творчий характер педагогічної діяльності потребує постійного зростання, формування в студентів потреб у самоактуалізації. Ключові слова: педагогічна діяльність, творчий потенціал, параметри креативності, підготовка вчителя, особистість, проектування.

Драгієва Л. В. Творческий потенциал будущего специалиста трудового обучения: состояние и перспективы развития. В статье даётся характеристика педагогического творчества, анализируется развитие креативного (творческого) потенциала, исследуется становление творческой индивидуальности специалиста. Определены педагогические условия, от которых зависит эффективность креативного педагогического взаимодействия. Делается вывод о том, что для творческого характера педагогической деятельности необходим постоянный рост, формирование у студентов потребности в самоактуализации. Ключевые слова: подготовка учителя, творческий потенциал, параметры креативности, педагогическая деятельность, личность, проектирование.

Dragieva L. V. Creative potential of future specialist of the labour teaching: being and prospects of development. In the article description of pedagogical creation is given, development of creative potential is analysed, becoming of creative individuality of specialist is investigated. Pedagogical conditions are determined from which efficiency of creative pedagogical co-operation depend on. The conclusion is that for creative character of pedagogical activity permanent growth, formation of student's needs in self-actualization. Key words: teacher training, creative potential, the parameters of creativity, educational activities, person, designing.

У сучасних умовах розвитку освіти важливим є зрушення в бік євроінтеграції, що характеризується підготовкою висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців. Зміни у житті нашого суспільства неможливі без нового уявлення про особистість майбутнього педагога, без аналізу творчого потенціалу фахівця, що містить не лише природні ресурси та резерви особистості, а й ті створення, які формуються в результаті неперервної освіти. Необхідність розвитку творчого потенціалу особистості на сучасному етапі функціонування України, саме в сфері підготовки фахівців освіти з трудового навчання, передбачає формування здатності до саморозвитку та самоосвіти, потреби в самоактуалізації, вивченні закономірностей функціонування творчої особистості. Адже лише ерудований та спеціально підготовлений фахівець на основі глибокого аналізу та осмислення сутності виникаючих проблем, шляхом творчого уявлення та уявного експерименту, здатний знаходити нові оригінальні шляхи та способи у їх розв'язання.

Проблеми становлення та розвитку творчої особистості, питання фахової підготовки вчителя трудового навчання висвітлюються у наукових дослідженнях А. Асмолова, В. Беліча, С. Гончаренко, І. Зязюна, М. Корця, М. Поташника, І. Раденька, В. Семиченко, С. Сисоєвої, А. Федоровича, Ю. Фокіна, Л. Харченко та ін. Водночас постійна динамічність та зростання потреб суспільства у фахівцях з високим рівнем розвитку творчості в різноманітних наукових, освітніх та загалом професійних галузях діяльності вимагає від педагогічної науки розробки нових методів, прийомів та засобів щодо розвитку креативного потенціалу особистості як вчителя, так і учня. Особливої уваги в контексті дослідження специфіки розвитку та становлення творчого потенціалу вимагає система підготовки майбутнього вчителя трудового

навчання, що і обумовлює актуальність дослідження. З огляду на це метою статті є розкриття сутності і особливостей розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця трудового навчання, розв'язання якої можливо шляхом встановлення характеристик педагогічної творчості, аналізу креативного потенціалу та шляхів його розвитку, дослідження становлення творчої індивідуальності фахівця.

Одним із стратегічних завдань, окреслених в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, є забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян та подальше утворення її національного характеру, постійне оновлення змісту освіти, створення умов для формування творчої самореалізації особистості. Тому розвиток творчих здібностей, нестандартного мислення є важливим аспектом у підготовці майбутніх фахівців, особливо трудового навчання.

Творчість зумовлена творчим потенціалом особистості, який формується на основі накопиченого їм досвіду, психолого-педагогічних знань, нових ідей, умінь і навичок, що дозволяють знаходити і застосовувати оригінальні рішення, новаторські форми і методи і тим самим удосконалювати виконання своїх професійних функцій. У дослідженні творчості та визначенні типології творчої особистості В. І. Андрєєв виділяє п'ять типів: теоретик-логик, теоретик-інтуїтивіст, практик, організатор, ініціатор, кожний з яких має власну характеристику та особливості. Дані типи не є повністю автономними, вони мають спільну характерну рису – новаторство, яке є засобом для отримання найкращого результату у професійній діяльності [1]. Таким чином, творчість є необхідною умовою становлення педагога, його самопізнання та розвитку у педагогічній діяльності.

В. І. Загвязинський, В. А. Кан-Калик, Н. В. Кічук, Л. М. Лузіна, М. Д. Нікандрова, М. М. Поташник та ін. досліджували специфіку педагогічної творчості вчителя, сутність якої полягає у створенні сприятливих умов для розвитку потенційних можливостей кожного учня у навчально-виховному процесі. Загалом, на основі теоретичного аналізу сучасних педагогічних досліджень проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя можна визначити такі його риси: співтворчий характер щодо суб'єкта-об'єкта педагогічної діяльності; можливість суб'єктивної новизни й оригінальності процесу і результату; обмеженість творчої діяльності педагога часом; вплив на педагогічну творчість учителя багатьох факторів, які важко передбачити [2].

Відповідно до специфіки педагогічної творчості формується і творча особистість майбутнього фахівця, оскільки педагогічна діяльність – це процес постійної творчості. Педагогічна діяльність має якісну характеристику, яка зумовлена різноманіттям педагогічних ситуацій, неоднозначність яких вимагає варіативних підходів до аналізу і вирішенню поставлених завдань. Так, В. В. Краєвський розглядає реалізацію творчої діяльності у двох формах: вживання відомих засобів у нових поєднаннях до педагогічних ситуацій, що виникають в освітньому процесі та розробка нових засобів стосовно ситуацій аналогічно тим, з яким вчитель вже мав справу раніше.

У своїх працях Н. В. Кузьміна та В. А. Кан-Калик зазначають, що для здійснення творчості у педагогічній діяльності необхідними є наступні умови: тимчасова спресованість творчості, коли між завданнями і способами їх дозволу немає великих проміжків часу; зв'язаність творчості педагога з ініціативою навчаючих і інших педагогів; необхідність прогнозування результатів; атмосфера прилюдного виступу; необхідність постійного співвідношення стандартних педагогічних прийомів і нетипових ситуацій [1].

Вирішення проблеми формування творчої особистості майбутнього педагога залежить від процесу навчання, який має бути організованим таким чином, щоб активізувати механізм особистісного розвитку кожного студента, та від продуктивного навчання, педагогічної діяльності особистості. Особливе значення має безперервність творчого процесу. Практика показує, що епізодична творча діяльність малоефективна. Вона може викликати інтерес до конкретної роботи, активізувати пізнавальну діяльність під час її виконання, може навіть сприяти виникненню проблемної ситуації, але ніколи не приведе до розвитку творчого відношення до праці, прагнення до винахідництва і раціоналізації, експериментаторської і дослідницької роботи, тобто до розвитку творчих якостей особи.

Творча індивідуальність педагога передбачає якісне перетворення особистості фахівця і реалізується поетапно. *I етап* характеризується вираженою спрямованістю особи на професійно-педагогічну діяльність; діяльність педагога носить відтворюючий характер. *II етап* пов'язаний з підвищенням рівня освоєння діяльності, інтенсивним творчим опануванням професійних методів, засобів і прийомів; діяльність педагога на даному етапі набуває форми творчого наслідування. *III етап* передбачає збагачення діяльності педагога за допомогою зниження наслідувальних дій та збільшення ініціативних дій; діяльність педагога характеризується вільним володінням комплексом продуктивних творчих педагогічних технологій. *IV етап* відзначається явним переходом від копіювання до самостійної творчості; діяльність педагога характеризується зростанням числа творчих дій. *V етап* пов'язаний з підвищенням професійно-творчої активності особистості педагога, наявністю індивідуального творчого стилю діяльності та вміння оперативно розв'язувати нестандартні задачі [3]. Таким чином, творча індивідуальність педагога виявляється в неповторності, оригінальному способі здійснення педагогічної діяльності, що передбачає його перетворення, розвиток творчого потенціалу.

В основі творчого потенціалу лежить сукупність якостей, що визначають можливість участі людини у будь-якій діяльності, результат практичної енергії. Творчий потенціал, виявлений у тій або іншій сфері діяльності, репрезентує творчі здібності особистості у конкретному виді діяльності, а також складну особистісно-діяльницьку освіту, включаючи мотиваційно-цільовий, змістовний та інші компоненти, що відображають сукупність особистих якостей і здібностей, знань, умінь і навичок, необхідних для досягнення високого рівня його розвитку. У сучасних дослідженнях ознак творчої особистості існує суперечлива тенденція, де з одного боку, важливе значення надається здатності помічати та формулювати альтернативи, вмінню зануритись у проблему та побачити перспективу, відмову від орієнтації на авторитети, вмінню відходити від життєвої рівноваги та стійкості заради невизначеності та пошуку. З іншого боку, до ознак творчої особистості відносять легкість асоціювання, критичність мислення, здатність до узагальнення та ігнорування неістотного. Також існує тенденція до визначення творчої особистості як такої, якій притаманна креативність у формі здатності перетворювати діяльність у творчий процес.

В психолого-педагогічній літературі поняття „творчість” пов'язують з поняттям „креативність”. Про це свідчать результати сучасних досліджень, які розглядають дану проблему у зв'язку з розвитком творчості, творчої діяльності, творчої уяви, творчої особи. Так Л. С. Виготський, звертаючись до творчості, вказує на необхідність прояву і розвитку таких здібностей, які виражають готовність педагога до створення принципово нових ідей [4]. Я. А. Пономарьов у своїх роботах наголошує, що до повноцінної творчої діяльності здатна лише людина, яка володіє розвиненим внутрішнім планом дій, а також розвитком особистих якостей, без яких не можлива справжня творчість.

Таким чином, визначаючи характеристики креативності, науковці характеризують її як творчу здатність, прояв і розвиток якої пов'язаний з розвитком уяви, фантазії. Під креативністю розуміється здатність, що відображає властивість створювати оригінальні цінності, приймати нестандартні рішення [5]. До даного поняття можна звернутися у зв'язку з характеристикою сучасних підходів до освіти, оскільки основною вимогою сьогодення є розвиток творчої особистості, здатної виходити за межі відомого, приймати нестандартні рішення, створювати продукти, що характеризуються новизною.

Л. С. Виготський, Дж. Гілфорд, Е. П. Торранс визначають креативність як здатність або властивість особистості, яка визначає її здібність до творчості [4; 6; 7]. Так, Е. П. Торранс під креативністю розуміє здібність до загостреного сприйняття недоліків, пропусків у знаннях. Автор вважає, що творчий акт ділиться на сприйняття проблеми, пошук рішення, виникнення і формулювання гіпотез, перевірку гіпотез, їх модифікацію і знаходження результату [6]. Е. Фромм поняття креативності трактує як здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, націленість на відкриття нового і здібність до глибокого усвідомлення свого досвіду [5].

Сучасними науковцями визначаються критерії креативності у зв'язку з вивченням творчих проявів людини в різних видах діяльності. Дж. Гілфорд виділив чотири основні параметри креативності: оригінальність – здатність продукувати віддалені асоціації, незвичайні відповіді; семантична гнучкість – здатність виділяти функцію об'єкту і запропонувати його нове використання; образна адаптивна гнучкість – здатність змінити форму стимул-реакції так, щоб побачити в ній нові ознаки і можливості для використання; семантична спонтанна гнучкість – здатність продукувати всілякі ідеї в нерегламентованій ситуації. Загальний інтелект не включається в структуру креативності [7]. У більш пізніх дослідженнях Дж. Гілфорд виділив шість параметрів креативності: здібність до виявлення і постановки проблем; здібність до генерування великого числа ідей; гнучкість – здібність до продукування різних ідей; оригінальність – здатність відповідати на подразники нестандартний; здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі; здатність вирішувати проблеми, тобто здібність до аналізу і синтезу [7].

Таким чином, теоретичний аналіз сучасного стану дослідження проблеми креативності дозволив нам з'ясувати, що креативність – це здібність до творчості. В даному випадку творчість розуміється як явище, що розвивається, і відповідно з ним розвивається креативність.

Водночас, для сучасної системи освіти характерним є прояв недостатньо конструктивної стабільності, яка має негативний вплив на підготовку фахівців. Дана стабільність проявляється в таких деструктивних аспектах: стихійне здійснення психолого-педагогічної підготовки; підготовка до розвитку творчого мислення навчаючих є лише схематичною; недостатнє використання організаційних форм: лекцій-дискусій, ігор тощо; використання не повною мірою модульної системи навчання; інертність педагогічного мислення та відсутність розвитку потреб у самоосвіті і самовдосконаленні.

Тому особливого значення набуває проблема співвідношення професійної підготовки, виховання ініціативної творчої особи, формування вмінь та навичок, що носять креативний характер у різних видах діяльності. Досить вагомим аспектом досліджуваної проблеми є характер та ефективність креативної педагогічної взаємодії, яка зумовлюється існуванням таких необхідних умов, як: активізація інтерактивної функції спілкування у педагогічній взаємодії; включення у навчання майбутніх фахівців „креативних зразків”; вживання елементів педагогічного проектування і самопроектування [7].

У контексті дослідження формування творчого потенціалу майбутніх вчителів трудового навчання доцільно зазначити, що саме на заняттях трудового навчання, як правило, використовуються різні практичні методи навчання, які класифікуються за типом пізнавальної діяльності: репродуктивний, відтворюючий, проблемний виклад, частково пошуковий (евристичний), дослідницький [8]. При виборі методів роботи вчитель повинен добре уявляти собі рівень мислення кожного навчаючого, розвиток його творчих здібностей і враховувати досвід його попередньої творчої роботи. Рівень сформованості творчого потенціалу вчителя трудового навчання впливає на визначення та застосування ним у педагогічній діяльності та взаємодії таких загально визнаних та водночас нестандартних методів діяльності як синектика (метод розв'язку творчих задач шляхом пошуку аналогії) та метод контрольних питань, який передбачає постановку умови і можливих відповідей [2].

Одним із найбільш ефективних методів формування творчого потенціалу фахівців трудового навчання є метод проектів, який визначається як система навчання, за якою знання здобуваються в процесі планування і виконання завдань, які поступово ускладнюються, – проектів [8]. Відповідно до вимог соціального і науково-технічного прогресу творчі проекти з виготовлення виробів, що мають попит, вимагають знань і умінь підприємницької діяльності. Це змінює не лише зміст, але й методи навчання і дозволяє адаптуватися до нових соціально-економічних умов.

Готовність випускників до життєдіяльності у сучасному соціальному середовищі визначається рівнем самоосвіти і включенням особистості майбутнього фахівця у самостійну творчість, в якій основне місце займає впровадження технологічної діяльності як діяльності, що спрямована на формування проектних, конструкторських, аналітичних, технологічних і інших умінь. Творчий потенціал та його формування зумовлюється також задатками, особистісною

активністю та впливом соціального середовища. Сама особистість може нарощувати чи зупиняти розвиток творчого потенціалу, тому і творча активність, і творчий потенціал мають тенденцію до самовираження. Таким чином, підготовка підростаючого покоління з урахуванням вимог суспільства зумовлена готовністю вчителя трудового навчання до самоосвіти, оскільки сьогодні необхідно орієнтуватися на уміння самостійно і творчо поповнювати власні знання. Сучасність вимагає від освіченої людини умінь самостійно здобувати знання, оновлювати, систематично поповнювати і використовувати їх для оцінки нових фактів та явищ оточуючої дійсності. Оскільки розвиток особистості відбувається в процесі самостійної діяльності в нестандартних умовах, то для найбільш яскравого прояву творчості в діяльності необхідні як творчі задатки студента, так і постійна робота з формуванням навиків самостійної роботи.

Таким чином, теоретичний аналіз сучасного стану дослідження творчого потенціалу майбутніх учителів трудового навчання дозволяє констатувати, що формування творчої особистості у системі ВНЗ є актуальним, обумовленим сучасними потребами завданням, яке визначатиме спрямування специфіки освіти на найближчий період її розвитку. Творчий характер педагогічної діяльності вимагає від майбутнього фахівця постійного особистісного і професійного зростання, розвитку творчої індивідуальності, удосконалення професійної майстерності, яке може бути реалізованим лише в процесі постійної роботи над собою.

Одним із перспективних напрямів підготовки майбутнього вчителя трудового навчання ми вбачаємо у розвитку його професійної та особистісної креативності, основними складовими якої є професійна спрямованість та творчі здібності.

Література

1. Андреев В. И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. 2-е изд. – Казань: Центр инновационных технологий, 2000. – 608 с.
2. Бухвалов В. А. Развитие учащихся в процессе творчества и сотрудничества / В. А. Бухвалов. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2000. – 144 с.
3. Бордовская Н. В. Педагогика: учеб. для вузов / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб: Питер, 2000. – 130 с.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М.: Педагогика, 1991. – С. 240-245.
5. Одаренные дети: пер. с англ. / общ. ред. Н. Бурменской и Б. Слуцкого. – М., 1999.
6. Анастаси А. Психологическое тестирование: книга 2; пер. с англ. / под ред. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского. – М.: Педагогика, 2002. – 336 с., ил.
7. Guilford J. P. Creativity: Dispositions and processes / J. P. Guilford // Creativity Research. International Perspective. – New-Delhi, 1980. – P. 227.
8. Коберник О. Проектування на уроках трудового навчання / О. Коберник // Трудова підготовка в закладах освіти. – №4. – 2001. – С. 12-14.

Надійшла до редколегії 29.09.2009

УДК 378.316

Король В. М.

ЛІДЕР ГРУПИ І ЛІДЕРСТВО

У статті розглядається проблема лідера і лідерства у зв'язку з різними підходами до тлумачення суті цих понять і явищ – ситуативним, особистісним і успішністю. Ключові слова: лідер, лідерство

***Король В. Н. Лидер группы и лидерство.** В статье рассматривается проблема лидера и лидерства в связи с разными подходами у толкованию сущности этих понятий и явлений – ситуативным, личностным и успешностью. Ключевые слова: лидер, лидерство.*

***Korol V. N. Lieder groups and leadership.** Not simple problem of leader and leadership in connection with different approaches to the interpretation of these ideas' and phenomena's essence – situational, personal and successfulness is considered. Key words: leader, leadership.*

Під час організації навчально-виховного процесу викладач, куратор академічної групи спілкується з усіма студентами групи, кожен з яких являє собою неповторну індивідуальність і